

Opplysningsvesenetsvesen 28/2-93

102704

LIVS- VARIG

soning for Randusjka

Livet har fart med betydelig brutalitet mot Randi Robertson. Fattigjenta fra Tønsberg som reiste til Tyskland under krigen, ble arrestert av russerne i Wien i 1945, dømt til 10 års slavearbeide for «spionasje», løslatt fra GULag i 1953 — og sendt hjem til et Norge som møtte henne med evig iskulde.

KNUT A. NILSEN
ROLF CHR. ULRICHSEN (foto)

Den snart sytti år gamle Tønsbergkvinnen soner ennå livstidsdommen de idømte henne, de som var «på den riktige siden» under krigen. Utfrosset, ensom, er hun alene med de redselsfulle minnene fra åtte års helvete i Sibir. Åtte år fra dødsleir til dødsleir — det var aldri meningen at fangene skulle slippe levende derfra. Men unge Randusjka, som medfangene kalte henne, var seig, hun ville ikke la seg knekke — og klarte seg frem til amnestiet etter Stalins død.

— Hadde jeg visst hva som ventet meg i Norge, ville jeg valgt døden der borte. Jeg angreir på at jeg overlevde, sier Randi Robertson.

Voldtekt

I 1972 utkom Knut Evensens bok om henne: «Randusjka — norsk kvinne 8 år i sovjetiske arbeidsleire». Den vakte ikke mindre oppsikt enn Osvald Harjøs bok «Moskva kjenner ingen tårer», som kom i 1966. Forholdene for kvinnelige politiske fanger i GULag var minst like forferdelige som de var for Stalins mannlige sla-

vearbeidere. Jentene fikk voldtektene i tillegg.

Randi's skjebne bak piggråd og geværmunnlinger er en så rystende lesning at den tidvis gjør fysisk vondt. Man skulle tro at et menneske som har lidt så meget, skulle slippe å sone mere. Men tyve år er gått siden boken om «Randusjka». Nå er den halvglemt og vel så det. Randi Robertson har forlenget innsatt at bare døden kan fri henne for den forakt som ennå rammer henne — fordi hun som ungjente møtte kjærligheten hos en tysker.

Fattigkassa

Randi fra Tønsberg har alltid hatt oddsene mot seg.

Fra de harde tredveårene, da faren ble syk og døde, moren og småbarna måtte gå fra gård og grunn. En ussel oppvekst i råkkald fattigdom; Randi streiftet bryggelangs for å finne koks-biter til ovnen hjemme. Det var så som så å være på fattigkassa i den velnærte hvallangstbyen.

Hun hadde nok en drøm om et annet liv — å vie seg til musikken. Men for en skurejente å ta spilletimer — hå, nei! Et ulykksalig valg følger: En venninne med nazistiske sympatier overtaler henne til å bli med og prøve lykken i Tyskland. Randi er politisk inaktiv, ja, sånn sett nærmest analfabet. Men hun reiser til Tyskland. Året er 1942. Fra nå av er Randi Robertsons skjebne besejlet for alltid.

I april 1945 har den ført henne til Wien i krigens kaotiske sluttfase. Hun er forlovet med Willi, en østerriksk student, de skal gifte seg, men hun trenger papirer som er i Norge. Oppsøker det norske konsulatet. Men saken hennes treneres, og en dag er bygningen rømt. Willi er ved fronten, hun er mo alene i Wien. Blir anholdt av de fremrykkende russere, de nekter å tro at hun er norsk, og beskylder henne for spionasje.

Barnet dør

Tortur, forhør, dom. 10 års straffarbeide. Den lange togreisen østover begynner.

De fraktes som dyr, behandles verre enn dyr. Uten å vite det, er Randi gravid. Mishandlet, avmagret, herjet av tyfus kommer fangetransporten til

KLÆRNE: Den vatterte jakken, busjefal'en, og fangekjolen fra årene i GULag har Randi ennå. Klærne kunne ikke holde den bitende arktiske kulden fra livet den gang. Kulden hun har møtt hjemme i Norge, kan ikke stenges ute med varmt tøy.

den første slaveleiren, i Kiev. Der fødte Randi en pike, så å si med geværmunningene mot tinningen.

Men barnet er sykt, svinner bort av tuberkulose. Etter åtte måneder er det slutt. Lalla blir lagt i en navnløs grav – og snart er det oppbrudd også for Randi: Fangene blir sendt på «etappe»-transport til nytt slaveri i Arkhangelsk.

Togreisen blir den verste hittil: De deler kuvogn med kvinnelige kriminelle. De har kniver. En etter en blir de politiske fangene plyndret for det vesle de har med – sånt som en ekstra brødskorpe i en lomme. Innerst mot kroppen har Randi en liten bylt. Bittesmå barneklær som medfanger hadde laget i Kiev. Hun hadde ikke fått seg til å kaste dem. Kvinnen

som er i ferd med å robbe henne, lar kniven synke...

Heivetes filialer

Sulten har vært kvinnenes følgesvenn siden fangenskapet begynte – nå får de også felling med den bitende arktiske frosten. Tynn gress-suppe med kokte fiskehoder er ikke mye å få varme av. Følelsesløs av kulde balanserer Randi på en plankebit 100 meter over bunnen av en skipsdøkk. Straffangene fra Tønsberg maler en kran. Stillasene er elendige. 5–6 slaver i slengen kan snuble utfor. Henger noen minutter i valne fingre, før taket glipper. Dypt der nede venter betongen.

Ny «etappe» følger, i 1948. Fire

tusen kilometer lengre øst ligger nye fillaler av helvete. Randi og fangekameratene bygger jernbane, krøker ryggen over sibirske tømmerstokker. Dag følger dag, år følger år i monotoni, vetiløst slit. Norge er et vagt og uvirkelig minne. Nå heter hun bare Randusjka.

Døden er daglig gjest i det nådeløse klimaet. Sulten, kulden, nervøse vakter, sinnssykt brutale leirsjefer. Slukner en medfange på brakka, blir liket skjult med en teppefille – så deler de andre den døde matrasjon inn til lukten fra koya blir for fæl.

Advarsler

Randi er eneste norske fange. Paulina heter en volgatysker, de kan snak-

ke sammen. Paulina skal snart løslates, har sittet ti år, hjemme venter tungene. Tyve dager før hun er fri, smeller et geværskudd fra en av vaktene. «Fluktforsøk», heter det.

Senere forstår Randi: Hun står i bunnen av en fellesgrav og tar imot kister av uhøvlede bord, likblodet renner ut og nedover henne. Hun ser merkelappene på kistene: Fanger som forlengat skulle vært løslatt, men holdt vilkårlig tilbake på ubestemt tid. Inntil et «fluktforsøk» og en kule løste problemet med dem som kunne ha kommet hjem og fortalt.

Men Randi Robertson kom hjem. I oktober 1953 ble hun utlevert av KGB til den norske militærmissjonen i Berlin sammen med den norske partisanen Otto Larsen og fem frontkjempere.

– Kanskje skulle jeg ha hørt på de tyske journalistene, som sammen med verdenspressen kastet seg i oss i Berlin, sier hun:

– Ikke dra tilbake til Norge! ropte de de til oss. Og jeg burde ha hørt på dem.

Evig soning

Randi hadde ikke fått smugle noe livstegn siden 1945 i Kiev. I hadde visst brydd seg med å svare på postkortet hun sendte derfra. Og alle i Tønsberg regnet henne for død, da hun en oktoberdag banket på hos moren i Rådhusgaten 2.

Og så begynte den andre og siste soningen.

– Det var forferdelig å komme hjem. Familie, gamle venner, alle vendte seg bort. Jeg hadde jo vært «på den gale siden», sier Randi Robertsen. Stemmen er hard, blitter.

Røde Kors avslø støtte til et rekreasjonsopphold hun nok kunne ha trengt. Det første halvannet år gikk i stedet med til stadige politiforhør.

Hun fikk en kontorpost i Oslo, prøvde noen år å bo i Sverige, vendte tilbake til Tønsberg. Førte år etter hjemkomsten føler hun seg ennå som en paria. Et ekteskap i 1950-årene gikk over styr, nå er hun alene med en voksen sønn.

– Jeg kunne ikke fungere – følelseslivet mitt var ødelagt. Nå ryker helsen også, jeg blir 70 i desember – men jeg trenger ikke å oppleve den dagen. Det er nok nå, sier Randusjka.